

Krystyna Witkowska

Biegły w postępowaniu karnym

Streszczenie

Biegły w postępowaniu karnym jest pomocnikiem organu procesowego. Udziela specjalnych informacji dowodowych i pomaga organowi procesowemu w rozstrzygnięciu sprawy. W nielicznych przypadkach kodeks postępowania karnego wskazuje specjalność biegłych dla stwierdzenia określonych okoliczności wymagających rozstrzygnięcia w postępowaniu karnym. Określa czynności procesowe, których prawidłowość wykonania uzależniona jest od udziału w nich biegłego. Opinia biegłego stanowi szczególne, samostne źródło dowodowe.

I. Wprowadzenie

Ogół norm prawa karnego procesowego, które służą do realizacji funkcji prawa karnego materialnego, zazwyczaj nazywany jest prawem dowodowym¹. Funkcją przepisów procesowych jest także zapewnienie niezbędnych gwarancji ujawniania prawdy o faktach, będących przedmiotem rozpoznania. Środkiem do poznania tych faktów są dowody. Organ procesowy na nich opiera swoje ustalenia dotyczące przedmiotu procesu, jakim jest czyn zabroniony i dokonuje oceny, czy zaistniał w rzeczywistości. Postępowanie dowodowe, czyli działanie organów procesowych, zmierza do poznania faktów związanych z przedmiotem procesu karnego, istotnych dla stwierdzenia zaistnienia lub niezastnienia czynu zabronionego, sprawstwa określonej osoby lub osób, a także rozstrzygnięcia o kwestii odpowiedzialności karnej². Przepisy Kodeksu postępowania karnego regulują poszukiwanie, zbieranie, przeprowadzanie, zabezpieczenie i weryfikację dowodów³. Prawo dowodowe reguluje także ocenę dowodów przez organy procesowe⁴. Dowodem jest

¹ S. Waltoś, *Proces karny. Zarys systemu*, Warszawa 2003, s. 338.

² Z. Świda, R. Ponikowski, W. Posnow, *Postępowanie karne – część ogólna*, Warszawa 2008, s. 260–262; S. Waltoś, *ibidem*, s. 348.

³ R. Kmiecik, (w:) R. Kmiecik, D. Kaczmarska, A. Taracha, *Prawo dowodowe. Zarys wykładu*, Kraków 2005, s. 145. M. Cieślak, *Polska procedura karna*, Warszawa 1984, s. 6–7; S. Waltoś, *ibidem*, s. 321.

⁴ K. Marszał, *Proces karny*, Warszawa 1996, s. 211; S. Kalinowski, *Polski proces karny w zarysie*, Warszawa 1979, s. 156.

każdy dopuszczalny przez prawo procesowe środek służący do dokonania takich ustaleń, służący ustalaniu okoliczności mających znaczenie dla rozstrzygnięcia⁵.

W doktrynie klasyfikacja dowodów jest dokonywana według różnych kryteriów. Odpowiednie „zakwalifikowanie” dowodu w praktyce wskazuje na sposób jego przeprowadzania (ujawniania) w trakcie procesu⁶. Istotne znaczenie dla teorii i praktyki ma podział dowodów ze względu na charakter źródła dowodowego. W oparciu o to kryterium dowody dzielą się na osobowe i rzeczowe. Źródło dowodów osobowych stanowią osoby – oskarżony, świadek, biegły, natomiast źródłem dowodowym rzeczowym są rzeczy *sensu largo* (dokumenty, właściwości miejsca i przedmioty). Właściwości ciała ludzkiego umieszczane są w klasyfikacji dowodów jako dowód rzeczowy, z uwagi na to, że źródłem tego dowodu jest ciało ludzkie, choć wyrażany jest pogląd o zaliczeniu tego dowodu do osobowych źródeł dowodowych, który jednak nie jest pełni akceptowany⁷.

Opinia biegłego stanowi samoistny, szczególny środek dowodowy⁸, ale, tak jak inne dowody, podlega ocenie przez organ procesowy⁹.

II. Przesłanki udziału biegłego w postępowaniu karnym

Wielość i różnorodność zdarzeń, które naruszają normy prawa karnego materialnego, powoduje, że organy procesowe muszą korzystać z pomocy osób posiadających wiadomości specjalne dla stwierdzenia okoliczności mającej istotne znaczenie dla sprawy. Jeżeli stwierdzenie okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy wymaga wiadomości specjalnych, zasięga się opinii biegłego albo opinii biegłych (art. 193 § 1 k.p.k.). Biegłego powołuje organ procesowy, a chodzi o tego rodzaju okoliczności, które wykraczają poza normalną wiedzę, jaką dysponuje organ procesowy; miernikiem jest tu poziom wiedzy człowieka wykształconego o odpowiednim

⁵ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego, Warszawa 2008, s. 373; T. Grzegorzczak, J. Tylman, Polskie postępowanie karne, Warszawa 2009, s. 427; zob. J. Bentham, Traktat o dowodach o dowodach sądowych, w opracowaniu E. Dumont'a, Gniezno 1935, s. 21, w którym autor przedstawił definicję dowodu: „Przez dowód, w najogólnym tego słowa znaczeniu, należy rozumieć taki fakt w domniemaniu prawdziwy, który ma służyć za podstawę do wiary w istnienie lub nieistnienie drugiego faktu, a zatem wszelki dowód zawiera w sobie co najmniej dwa rozmaite fakty: jeden, który można nazwać głównym, to ten, którego istnienie lub nieistnienie ma być dowiedzione; drugi – fakt prawdopodobny, który służy ku udowodnieniu istnienia, względnie nieistnienia głównego faktu”.

⁶ R. Kmiecik, (w:) R. Kmiecik, D. Kaczmarek, A. Taracha, Prawo..., *op. cit.*, s. 145.

⁷ S. Waltoś, Proces..., *op. cit.*, s. 354.

⁸ T. Tomaszewski, Dowód z opinii biegłego w procesie karnym, Kraków 1998, s. 9.

⁹ S. Kalinowski, Biegły i jego opinia, Warszawa 1994, s. 134.

doświadczeniu życiowym¹⁰. Wydaje się, że brzmienie art. 193 § 1 k.p.k., przesądza o tym, że opinii biegłego zasięga się tylko wtedy, gdy dotyczy to okoliczności mających istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, natomiast w wypadku innych okoliczności – ich stwierdzenia dokonuje organ prowadzący postępowanie samodzielnie, bez udziału biegłego¹¹. Okoliczności, których ustalenie wymaga wiedzy specjalnej, muszą być istotne dla rozstrzygnięcia sprawy, co oznacza, że nie ma potrzeby, ani nawet możliwości powoływania biegłego lub biegłych, jeżeli okoliczności tego rodzaju mają w sprawie znaczenie marginalne¹². Jednak organ procesowy ma obowiązek zasięgnięcia opinii co do wszystkich okoliczności, które stanowią podstawę orzeczenia zapadającego w sprawie, o ile stwierdzenie takich okoliczności wymaga wiadomości specjalnych¹³.

Nie należy utożsamiać stwierdzenia określonych okoliczności, do czego niezbędne są wiadomości specjalne, którymi dysponują biegli, z prawnokarną oceną określonego zachowania sprawcy i ewentualnych jego skutków. Ocena ta jest domeną organu procesowego rozpoznającego merytorycznie sprawę¹⁴. Jeżeli nawet sąd ma wiadomości specjalne, to zgodnie z art. 193 § 1 k.p.k. powinien zasięgnąć opinii biegłego, gdyż nie może występować w podwójnej roli – organu procesowego i źródła dowodowego. Z przepisu tego wynika również, że organ procesowy nie może zastępować opinii biegłego innymi dowodami, np. zeznaniami świadka, chociażby posiadał wiadomości specjalne, bądź dysponował dokumentami lub pozasądową ekspertyzą¹⁵.

W celu wydania opinii można też zwrócić się do instytucji naukowej lub specjalistycznej (art. 193 § 2 k.p.k.). W takiej sytuacji w opinii należy podać wszystkie osoby, które brały udział w jej wydaniu (art. 200 § 2 pkt 2 k.p.k.). Takie ujęcie świadczy o indywidualnym charakterze dowodu z opinii biegłego i osobistej odpowiedzialności każdego z ekspertów za wydanie opinii¹⁶. Opinia powinna zawierać imię i nazwisko, stopień i tytuł naukowy, specjalność i stanowisko zawodowe biegłego (art. 200 § 2 pkt 1 k.p.k.). Jednak z przepisów Kodeksu postępowania karnego nie wynika, aby w przypadku opinii instytucji naukowej lub specjalistycznej, oprócz podpisu biegłego – eksperta sporządzającego opinię, konieczne było jej „zatwierdzenie” przez

¹⁰ P. Hofmański, K. Zgryzek, E. Sadzik, Kodeks postępowania karnego, Komentarz, t. I, Warszawa 2007, s. 912–915.

¹¹ J. Grajewski, L. K. Paprzycki, S. Steinborn, Kodeks postępowania karnego, Warszawa 2010, s. 696.

¹² P. Hofmański, K. Zgryzek, E. Sadzik, *ibidem*.

¹³ J. Grajewski, L. K. Paprzycki, S. Steinborn, *ibidem*.

¹⁴ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Lublinie z dnia 6 czerwca 2011 r., sygn. II AKA 91/11, LEX nr 895936.

¹⁵ W. Grzeszczyk, Rola opinii biegłego w postępowaniu karnym, Prok. i Pr. 2005, nr 6, s. 24.

¹⁶ W. Grzeszczyk, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2011, s. 215.

inne osoby lub kierownika jednostki. Przepis art. 200 § 2 pkt 3 k.p.k. określa jedynie, że w przypadku opinii instytucji opinia ta powinna zawierać pełną nazwę i siedzibę instytucji¹⁷. W przypadku powołania biegłych z zakresu różnych specjalności, o tym, czy mają oni przeprowadzić badania wspólne i wydać jedną wspólną opinię, czy opinie odrębne, rozstrzyga organ procesowy powołujący biegłych (art. 193 § 3 k.p.k.). Kompleksowa opinia niekoniecznie musi wyrażać jednolitą i zgodną ocenę jej autorów. Brak opinii kompleksowej, nawet przy sprzecznych opiniach wydanych przez różne zespoły biegłych, nie jest, sam w sobie, naruszeniem przepisów procesowych¹⁸. Kodeks postępowania karnego nie daje podstaw do wartościowania opinii biegłego w zależności od podmiotu, który opinię przygotował, i nie przewidują prymatu opinii instytutu naukowego¹⁹. Osoby, które brały udział w wydaniu opinii, mogą być w razie potrzeby przesłuchiwane w charakterze biegłych, a osoby, które tylko uczestniczyły w badaniach, w charakterze świadków (art. 200 § 3 k.p.k.).

W myśl art. 194 k.p.k. o dopuszczeniu dowodu z opinii biegłego wydaje się postanowienie, w którym należy wskazać: imię, nazwisko i specjalność biegłego lub biegłych, a w wypadku opinii instytucji, w razie potrzeby, specjalność i kwalifikacje osób, które powinny wziąć udział w przeprowadzeniu ekspertyzy, przedmiot i zakres ekspertyzy ze sformułowaniem, w miarę potrzeby, pytań szczegółowych, termin dostarczenia opinii. Wydanie postanowienia o powołaniu biegłego w celu sporządzenia opinii konstytuuje jego pozycję procesową, wskutek czego staje się on uczestnikiem postępowania²⁰. Ustawodawca przyznaje biegłemu ograniczoną samodzielność działania w procesie. Organ procesowy może zmienić zakres ekspertyzy, może zmieniać i stawiać dodatkowe pytania (art. 198 § 3 k.p.k.). Może zastrzec swoją obecność przy przeprowadzaniu badań przez biegłego, chyba że wpłynie to ujemnie na wynik badania (art. 198 § 2 k.p.k.)²¹.

W myśl art. 195 k.p.k., do pełnienia czynności biegłego jest zobowiązany nie tylko biegły sądowy, ale także każda osoba, o której wiadomo, że ma odpowiednią wiedzę w danej dziedzinie. Nie ma żadnej różnicy w traktowaniu i ocenie opinii biegłego złożonej przez biegłego sądowego lub przez innego biegłego powołanego w określonej sprawie przez organ procesowy²².

¹⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 listopada 2010 r., sygn. II KK 118/10, LEX nr 688672.

¹⁸ W. Grzeszczyk, *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 215.

¹⁹ A. Błachnio-Parzych, R. Paprzycki, L. K. Paprzycki, *Opiniowanie psychiatryczne i psychologiczne w procesie karny*, Kraków 2006, s. 37.

²⁰ Z. Kwiatkowski, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2008 r.*, sygn. II K 290/07, *Prok. i Pr.* 2009, nr 1, s. 159–160.

²¹ S. Waltoś, *Proces...*, *op. cit.*, s. 396.

²² Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 kwietnia 2006 r., sygn. WA 15/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 910.

Nie mogą być biegłymi: obrońca, na okoliczność faktów, o których dowiedział się, udzielając porady prawnej lub prowadząc sprawę (art. 178 pkt 1 k.p.k.), duchowny na okoliczność faktów, o których dowiedział się przy spowiedzi (art. 178 pkt 2 k.p.k.), osoby najbliższe dla oskarżonego (art. 182 § 1 k.p.k.), osoby, która w innej toczącej się sprawie jest oskarżona o współudział w przestępstwie objętym postępowaniem (art. 182 § 3 k.p.k.), osoby pozostające z oskarżonym w szczególnie bliskim stosunku osobistym (art. 185 k.p.k.) oraz osoby, do których odnoszą się odpowiednio przyczyny wyłączenia wymienione w art. 40 § 1 pkt. 1–3, 5 k.p.k., osoby powołane w charakterze świadków, a także osoby, które były świadkiem czynu (art. 196 § 1 k.p.k.). Jeżeli ujawnią się przyczyny wyłączenia biegłego wymienione w art. 196 § 1 k.p.k., wydana przez niego opinia nie stanowi dowodu, a na miejsce biegłego wyłączonego powołuje się innego biegłego (art. 196 § 2 k.p.k.). Jeżeli ujawnią się powody osłabiające zaufanie do wiedzy lub bezstronności biegłego albo inne ważne powody, powołuje się innego biegłego (art. 196 § 3 k.p.k.). „Inne ważne powody” to przede wszystkim obiektywne przeszkody, które uniemożliwiają sporządzenie opinii biegłego albo też uniemożliwiają sporządzenie jej w wyznaczonym terminie²³.

Biegły składa przyrzeczenie (art. 197 § 1 k.p.k.), natomiast biegły sądowy powołuje się na przyrzeczenie złożone przy ustanawianiu go w tym charakterze (art. 198 § 2 k.p.k.). Jest rzeczą oczywistą, że złożenie przyrzeczenia następuje jedynie wówczas, gdy biegły jest przesłuchiwany przed sądem, co oznacza, że dotyczy jedynie opinii ustnej. Kodeks postępowania karnego nie określa sposobu odebrania przyrzeczenia od biegłego niewpisanego na listę biegłych sądowych, zobowiązanego do przedłożenia opinii pisemnej. Bez bezpośredniego kontaktu organu procesowego z biegłym nie ma możliwości złożenia przez takiego biegłego przyrzeczenia. Nie oznacza to, że biegły powołany do sporządzenia pisemnej opinii zwolniony jest z obowiązku zachowania sumienności i bezstronności²⁴.

Ustawodawca w art. 199 k.p.k. ustanawia bezwzględny zakaz dowodowy w odniesieniu do środka dowodowego w postaci oświadczenia oskarżonego wobec biegłego albo wobec lekarza udzielającego pomocy medycznej. Oświadczenie takie nie może stanowić dowodu. Należy przyjąć, że zakazem tym objęte jest wspomniane oświadczenie również wtedy, gdy zostało złożone przed formalnym postawieniem określonej osoby w stan podejrzenia²⁵. Zakazem dowodowym objęte jest również „przyznanie się oskarżonego do czynu”, które nie może być uzewnętrzniane w dokumentacji lekarskiej i na okoliczność którego nie można przesłuchiwać osób wykonujących czynności medyczne, zarówno gdy przesłuchiwane są one w charakterze świadka, jak

²³ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks..., *op. cit.*, s. 928.

²⁴ *Ibidem*, s. 929–930.

²⁵ W. Grzeszczyk, Kodeks..., *op. cit.*, s. 219.

i biegłego (art. 51 i 52 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego)²⁶.

Ustawodawca w nielicznych przypadkach wskazuje specjalność biegłych dla stwierdzenia określonych okoliczności wymagających rozstrzygnięcia w postępowaniu karnym lub konieczność dokonania czynności procesowej z udziałem biegłego. Dotyczy to:

- 1) biegłego uczestniczącego w przesłuchaniu świadka, którym może być biegły lekarz lub biegły psycholog (art. 192 § 2 k.p.k.),
- 2) biegłego poligrafera do wydania opinii wariograficznej (poligraficznej) dotyczącej oskarżonego lub świadka (art. 199a k.p.k.),
- 3) opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego, do wydania której sąd powołuje biegłych lekarzy psychiatrów (art. 202 § 1 k.p.k.),
- 4) biegłych, którzy przeprowadzają badanie oskarżonego na podstawie art. 215 k.p.k., którymi mogą być psychologowie lub lekarze²⁷.

Sąd lub prokurator może zarządzić przesłuchanie świadka z udziałem biegłego lekarza lub biegłego psychologa, jeżeli istnieje wątpliwość co do stanu psychicznego świadka, a świadek nie może się temu sprzeciwić (art. 192 § 2 k.p.k.). Przesłanką takiej decyzji są wątpliwości co do stanu psychicznego świadka, jego stanu rozwoju umysłowego, zdolności postrzegania lub odtwarzania przez niego spostrzeżeń. Wątpliwości te muszą wynikać z konkretnych faktów, istnienie wskazanego w przepisie stanu obniżającego zdolność relacjonowania faktów. Przedmiotem czynności i stanowiska biegłego nie może być ocena wiarygodności zeznań, lecz potwierdzenie lub wykluczenie występowania takich cech stanu psychicznego świadka, które mogą wpływać na treść zeznań świadka. Stan taki, wynikający z choroby, odstępstwa od normy psychicznej czy ograniczenia zdolności percepcyjnych lub zapamiętywania, nie jest zależny od świadka, a zniekształcenie relacjonowanych treści może być wyłącznie jego konsekwencją. Ocena wiarygodności zeznań świadka należy do organu procesowego²⁸. Biegły powinien przytoczyć jedynie w oparciu o własne obserwacje i wykonane badania psychologiczne, okoliczności pozwalające sądowi na powzięcie właściwej decyzji w zakresie prawidłowości spostrzegania, zapamiętywania i odtwarzania spostrzeżeń świadka oraz jego skłonności do konfabulacji, czy też kłamstwa, które doprowadzają do racjonalnego, końcowego wniosku, czy osoba, relacjonując fakty związane z zarzutem, nie czyni tego w sposób odbiegający od rzeczywistości²⁹.

²⁶ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks..., *op. cit.*, s. 936.

²⁷ *Ibidem*, s. 917.

²⁸ *Ibidem*, s. 896–897.

²⁹ Wyrok Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 2 października 2008 r., sygn. II AKz 276/08, Biul. Saka 2008, nr 4, poz. 10–11.

Artykuł 199a k.p.k. stanowi samoistną podstawę opinii wariograficznej biegłego, który w czasie badania osoby, za jej zgodą, stosuje środki techniczne mające na celu kontrolę nieświadomych reakcji jej organizmu. Badaniom może być poddany świadek, podejrzany (oskarżony). Czynność ta nie jest przesłuchaniem, stąd stosowanie takich środków nie pozostaje w sprzeczności z zakazem ukonstytuowanym w art. 171 § 5 pkt 2 k.p.k., w myśl którego niedopuszczalne jest m.in. stosowanie środków technicznych wpływających na procesy psychiczne osoby przesłuchiwanej albo mających na celu kontrolę nieświadomych reakcji jej organizmu w związku z przesłuchaniem. Przepis daje możliwość wykorzystania oświadczeń złożonych przez podejrzanego (oskarżonego), bowiem – zgodnie z art. 199a k.p.k. zd. 2 – przepisu art. 199 k.p.k., z którego wynika, że złożone wobec biegłego albo lekarza udzielającego pomocy medycznej oświadczenia oskarżonego, dotyczące zarzucanego mu czynu, nie mogą stanowić dowodu, nie stosuje się. Dlatego należy go pouczyć o treści art. 199a k.p.k. w sposób dla niego zrozumiały³⁰.

W myśl art. 202 § 1 k.p.k., w celu wydania opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, powołuje co najmniej dwóch biegłych lekarzy psychiatrów. Uprawnienia te nie przysługują Policji ani innym organom prowadzącym postępowanie przygotowawcze. Organ procesowy nie może też zastąpić własną oceną oceny stanu zdrowia psychicznego biegłych psychiatrów i nie może zastąpić jej orzeczeniem innego organu, np. orzeczeniem wojskowej komisji lekarskiej. Wszystkie istotne elementy opinii sądowo-psychiatrycznej muszą wynikać z uzgodnionego stanowiska co najmniej dwóch biegłych lekarzy psychiatrów³¹. Jedynie na wniosek psychiatrów do udziału w wydaniu opinii powołuje się ponadto biegłego lub biegłych innych specjalności. Biegli ci są powołani „do udziału w wydaniu opinii”, a więc sporządzenia jednej wspólnej opinii (art. 202 § 2 k.p.k.)³². Każdy z biegłych psychiatrów, lekarz innej specjalności czy psycholog, samodzielnie wykonuje czynności badawcze, co nie wyklucza wykonania tych czynności wspólnie przez tych biegłych i tym samym czasie, natomiast sama opinia ma być konfrontacją indywidualnych zapatrywań biegłych w danej kwestii³³. Do udziału w wydaniu opinii o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego, w zakresie zaburzeń preferencji seksualnych, sąd, a w postępowaniu przygotowawczym prokurator, powołuje biegłego lekarza seksuologa (art. 203 § 3 k.p.k.). Nie zmienia to generalnej zasady, że o ustalaniu choroby psychicznej, upośledzenia umysłowego, decydują lekarze psychiatrzy i psycholog, którego dominująca pozycja uwidacznia

³⁰ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks..., *op. cit.*, s. 938–939.

³¹ *Ibidem*, s. 955.

³² W. Grzeszczyk, Kodeks..., *op. cit.*, s. 223–224.

³³ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 4 czerwca 2009 r., sygn. II KK 84/09, LEX nr 512959.

się w szczególności w zakresie ustalania „innego zakłócenia czynności psychicznych (art. 31 k.k.), które nie mają charakteru patologii psychiatrycznej³⁴.

Decyzja o potrzebie zgromadzenia dodatkowych dowodów dotyczących stanu zdrowia osoby badanej, a zwłaszcza potrzebie analizy dokumentacji medycznej dotyczącej leczenia w przeszłości, należy do biegłych lekarzy psychiatrów, podobnie jak zgłoszenie konieczności obserwacji w zakładzie leczniczym. Fakt, że biegli, wydając opinię tego rodzaju, takiej konieczności nie stwierdzili, nie uzasadnia poddawania w wątpliwość zawartego w opinii rozpoznania i wniosków³⁵.

Artykuł 202 § 4 k.p.k. wprowadza zakaz pełnienia funkcji biegłych przez osoby pozostające w stosunku małżeńskim lub innym stosunku, który mógłby wywołać uzasadnioną wątpliwość co do ich samodzielności. Zakaz ten dotyczy jedynie biegłych powołanych do wydania opinii o stanie zdrowia psychicznego, przy czym chodzi zarówno o biegłych psychiatrów, jak i biegłego lub biegłych innych specjalności powołanych na podstawie art. 202 § 2 k.p.k. Ustawodawca traktuje małżeństwo biegłych jako bezwzględną przyczynę wyłączenia biegłego. Inne relacje, które mogą wywołać uzasadnioną wątpliwość co do samodzielności biegłych, winien rozstrzygnąć *de casu ad casum* organ procesowy. Chodzić tu może np. o stosunek pokrewieństwa, powinowactwa, zależność służbową³⁶. Jednak sam fakt zależności służbowej między biegłymi, o ile nie jest spotęgowany innym czynnikiem, z reguły nie powinien być postrzegany jako względna przyczyna wyłączenia biegłego, o której mowa w art. 202 § 4 k.p.k.³⁷.

Ustawodawca niekiedy nakłada na organ procesowy obowiązek wykonywania niektórych czynności procesowych z udziałem biegłego.

W myśl art. 209 § 2 k.p.k. oględzin zwłok dokonuje prokurator, a w postępowaniu sądowym sąd, przy udziale biegłego lekarza, w miarę możliwości z zakresu medycyny sądowej. Przepis ten oznacza, że udział biegłego lekarza w oględzinach zwłok jest obowiązkowy³⁸.

W doktrynie wskazuje się, że treść art. 209 § 2 zd. drugie k.p.k. zdaje się wskazywać, że udział lekarza nie jest obowiązkowy w razie przeprowadzania oględzin przez Policję, co jest uzasadnione, ze względu na to, że następuje to w wypadkach niecierpiących zwłoki, a więc, kiedy wezwanie lekarza jest też niemożliwe, gdyż oczekiwanie na jego przybycie mogłoby spowodować

³⁴ J. Grajewski, L. K. Paprzycki, S. Steinborn, Kodeks..., *op. cit.*, s. 729.

³⁵ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 23 listopada 2011 r., sygn. II KO 59/11, LEX nr 1084722.

³⁶ R. A. Stefański, (w:) J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S. M. Przyjemski, R. A. Stefański, S. Zabłocki, Kodeks..., *op. cit.*, s. 957.

³⁷ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 grudnia 2007 r., sygn. V KK 140/07, LEX nr 354297.

³⁸ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks..., *op. cit.*, s. 979; R. Kmiecik, E. Skrętowicz, Proces..., *op. cit.*, s. 399.

wać zniekształcenie lub utratę dowodu³⁹. Treść tego przepisu może sugerować taki wniosek, lecz zasadnie podkreśla się w doktrynie, że i w razie pośpiechu chodzi o prawidłowe zabezpieczenie i utrwalenie dowodu, co może uczynić lekarz, a nie policjant, który niejednokrotnie nie ma podstawowego przygotowania z zakresu medycyny, należy więc opowiedzieć się za koniecznością udziału lekarza i w tej sytuacji⁴⁰. Taki sposób oględzin może mieć zastosowanie jednak tylko w razie niemożności przeprowadzenia tej czynności w tym trybie, który powinien być regułą⁴¹. W miarę możliwości, w tego rodzaju oględzinach powinien wziąć udział lekarz specjalista z zakresu medycyny sądowej. Medycyna sądowa jest jedną z nauk medycznych, zajmującą się zagadnieniami życia i śmierci w świetle prawa. Jej zakresem jest badanie mechanizmów działania różnego rodzaju urazów ustroju ludzkiego (mechanicznych, termicznych, elektrycznych, chemicznych) i innych czynników oraz wyjaśnieniem skutków tych urazów i okoliczności, w jakich one mogły powstać. Medycyna sądowa zajmuje się także zagadnieniami śmierci i zmianami występującymi na zwłokach po zgonie (tanatologia sądowo-lekarska) oraz ustalaniem przyczyny, rodzaju i czasu śmierci. Ponadto, w jej zakres wchodzi również badanie osób żywych (pokrzywdzonych i dowodów rzeczowych), w związku z dochodzeniem przestępstwa lub oceną szkody na zdrowiu, toksykologia, wyjaśnianie wpływu alkoholu etylowego i innych działających podobnych substancji na organizm ludzki i badaniem stężenia alkoholu w płynach ustrojowych, problematyka dziedziczenia układów grupowych w związku z dochodzeniem ojcostwa, a także ocena zdolności do zapłodnienia lub niemocy płciowej⁴².

Udział biegłego lekarza w oględzinach na miejscu zdarzenia nie oznacza, że to biegły kierował tą czynnością. Bierze w niej tylko udział, a zatem jego uczestnictwo ma charakter konsultacyjny, a nie decyzyjny⁴³. Lekarz pomaga prowadzącym oględziny w ustalaniu tożsamości zwłok oraz zabezpieczeniu śladów biologicznych i fizycznych⁴⁴. W miarę możliwości, udziela niezwłocznej odpowiedzi na pytania związane z czasem zgonu, rodzajem narzędzia

³⁹ W. Grzeszczyk, *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 226.

⁴⁰ R. A. Stefański, *Oględziny i otwarcie zwłok jako czynności procesowe*, *Prok. i Pr.* 2005, s. 34.

⁴¹ W. Grzeszczyk, *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 226.

⁴² T. Marcinkowski, *Medycyna sądowa dla prawników*, Warszawa 2000, s. 13–14; medycyna sądowa wymieniona jest w wykazie specjalności lekarskich w podstawowych dziedzinach medycyny, zawartym w załączniku do rozporządzenia Ministra Zdrowia z dnia 20 października 2005 r. w sprawie specjalizacji lekarzy i lekarzy dentyków (Dz. U. Nr 213, poz. 1779 ze zm.).

⁴³ T. Hanausek, *Kryminalistyka*, Warszawa 2009, s. 94. A, Jakliński, J. Kobiela, K. Jagermann, Z. Marek, Z. Tomaszewska, B. Turowska, *Medycyna sądowa – podręcznik dla studentów medycyny*, Warszawa 1983, s. 43.

⁴⁴ K. Sławik, *Kryminalistyka w związkach z procesem karnym, kryminologią i wiktymologią*, Szczecin 2003, s. 142–143.

zbrodni itp.⁴⁵. Lekarz nie może przekraczać swoich kompetencji, a wszelkie wnioski z poczynionych obserwacji musi wysnuwać bardzo ostrożnie i krytycznie⁴⁶, bowiem efekty postępowania karnego z regułą zależą od wstępnych ustaleń w trakcie oględzin zwłok, nadają kierunek dalszym czynnościom na miejscu zdarzenia i innym czynnościom wykonywanym równolegle z oględzinami⁴⁷.

Na marginesie należy zaznaczyć, że wobec różnorodności śladów oraz metod i środków ich wykrywania oraz utrwalania, krąg potencjalnych uczestników eksploracji miejsca znalezienia zwłok znacznie poszerza się. Do udziału w oględzinach niejednokrotnie można przywołać osoby posiadające wiedzę specjalną, z zakresu balistyki, ruchu drogowego i techniki samochodowej, pożarnictwa, przestrzegania przepisów bezpieczeństwa i higieny pracy⁴⁸.

Otwarcia zwłok dokonuje biegły (art. 209 § 4 k.p.k.). Jest więc to czynność biegłego. Oględziny zwłok są czynnością medyczną i z tego istotnego względu wykonywane są w sensie materialnym, a nie procesowym oczywiście, według prawideł medycyny sądowej⁴⁹. Jednak stwierdzając, że otwarcia, czyli sekcji zwłok, dokonuje biegły, nie podano w ogóle profesji biegłego. W doktrynie wskazuje się, że ustawa mówi ogólnie o biegłym, ale mając na uwadze, że oględzin zwłok ma dokonać biegły lekarz, a w miarę możliwości z zakresu medycyny sądowej, to trzeba przyjąć – zgodnie z regułą *a miori ad maius* – że te same wymogi dotyczą tym bardziej biegłego dokonującego sekcji zwłok⁵⁰. Wydaje się, że ustawodawca powinien wskazać, iż otwarcia zwłok dokonuje lekarz specjalista z zakresu medycyny sądowej. Dokonanie tej czynności przez lekarza innej specjalności niesie ryzyko błędu, który może rzutować na wyniki postępowania karnego.

W trakcie otwarcia zwłok dokonuje się ustaleń, podlegających ocenie, która przybiera kształt opinii, nie tylko w aspekcie medycznym. Otwarcie zwłok powinno zawsze odbywać się w obecności organu procesowego

⁴⁵ J. Gurgul, Niektóre aspekty sądowo-lekarskich oględzin zwłok ludzkich, *Prob. Praw.* 1970, nr 5, s. 18.

⁴⁶ A. Jakliński, J. S. Kobiela, K. Jaegermann, Z. Marek, Z. Tomaszewska, *Medycyna...*, *op. cit.*, s. 43.

⁴⁷ A. Jakliński, Z. Marek, *Medycyna sądowa dla prawników*, Kraków 1999, s. 161; I. Białek, R. Burbelka, W. Dadas, A. Feluś, M. Goc, J. Konieczny, Z. Marek, B. Młodziejowski, J. Moszczyński, A. Musiał, M. Pękala, B. Rydz, J. Widacki (red.), T. Widła, M. Wierzbicki, J. Wójcikiewicz, *Kryminalistyka*, Warszawa 2002, s. 283.

⁴⁸ *Ibidem*, s. 188.

⁴⁹ M. A. Wasilewska, Oględziny zwłok jako czynność procesowo-kryminalistyczna: regulacje i kontrowersje w polskim prawie procesowym dawniej i dziś, (w:) V. Kwiatkowska-Darul (red.), *Czynności procesowo-kryminalistyczne w polskich procedurach*, Toruń 2004, s. 170.

⁵⁰ R. A. Stefański, (w:) J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S. M. Przyjemski, R. A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 566.

(art. 209 § 4 zd. I), tzn. organ ten powinien przebywać w pomieszczeniu, w którym biegły przeprowadza sekcję⁵¹. Lekarz może sugerować konieczność dokonania czynności podczas sekcji, bądź zabezpieczenie materiałów biologicznych do poszerzonych badań laboratoryjnych, jednak to prokurator kieruje sekcją, określa jej zakres i badania dodatkowe⁵². Nieobecność organu procesowego nie czyni tej czynności nieskuteczną, nie wstrzymuje jej biegu, nie może stanowić o jej dowodowej wartości, niwecząc dokonane przez biegłych w zgodzie z posiadaną wiedzą specjalistyczną wnioski, podlegające ocenie zgodnie z wymogami art. 7 i art. 201 k.p.k.⁵³.

Nic nie stoi na przeszkodzie, aby zadania powołanego biegłego traktować szeroko; może być wzywany zarówno do wydania opinii (funkcja eksperta), jak również do udziału w czynnościach dowodowych bez wydawania opinii (funkcja konsultanta). Takie ujęcie wydaje się być nie tylko zgodne z unormowaniami proceduralnym, zawartymi w kodeksie postępowania karnego, ale także czyni zadość potrzebom praktyki i szybkości działania⁵⁴.

Nawiązanie współpracy z ekspertami, już w czasie zastanawiania się nad wnioskami płynącymi z pierwszej informacji o przestępstwie, może prowadzić do opracowania trafnej wizji czynu, jego sprawcy i sposobów udowodnienia mu winy⁵⁵. W przypadku przeprowadzania czynności w niezbędnym zakresie (art. 308 § 1 k.p.k.) dopuszczalne jest – w razie potrzeby – przeprowadzenie oględzin z udziałem biegłego. Czynności te prowadzone są przed wszczęciem dochodzenia lub śledztwa, to także powołanie biegłego w tym zakresie, w jakim przepis ten to dopuszcza, a może nastąpić w formie dyktowanej potrzebą zapobieżenia utracie dowodów przestępstwa, ich zniekształceniu lub zniszczeniu⁵⁶. Biegły wzbogaca wiedzę organu procesowego o przedmiocie oględzin w drodze komunikowania faktów wykrytych i ujawnionych przez siebie dzięki posiadanym wiadomościom specjalnym. Przekazuje reguły i kryteria o charakterze specjalistycznym, płynące z doświadczenia i nauki, a mające zastosowanie do okoliczności toczącej się sprawy. Organ procesowy dokonuje nie tylko obserwacji, ale także wysnuwa logicznie

⁵¹ T. Grzegorzczak, *Kodeks...*, *op. cit.*, s. 542.

⁵² R. Kurek, Rola prokuratora w czynnościach procesowo-kryminalistycznych oględzin zwłok na wybranych przykładach z praktyki, (w:) V. Kwiatkowska-Darul (red.), *Czynności procesowo-kryminalistyczne w polskich procedurach*, Toruń 2004, s. 189.

⁵³ M. A. Wasilewska, Oględziny zwłok jako czynność procesowo-kryminalistyczna: regulacje i kontrowersje w polskim prawie procesowym dawniej i dziś, (w:) V. Kwiatkowska-Darul (red.), *Czynności procesowo-kryminalistyczne...*, *op. cit.*, s. 170.

⁵⁴ T. Tomaszewski, *Dowód z opinii biegłego w procesie karnym*, Kraków 2000, s. 103.

⁵⁵ J. Gurgul, Najważniejsze błędy we wstępnej fazie postępowania w sprawach o zabójstwa, *Prob. Krym.* 2001, nr 231, s. 29.

⁵⁶ R. A. Stefański, (w:) J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S. M. Przyjemski, R. A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego, Komentarz*, t. I, Warszawa 2003, s. 892.

poprawne sądy o badanym przez siebie przedmiocie⁵⁷. Poglądy biegłego są inspiracją, dzięki którym obmyśla się i dynamizuje hipotezy śledcze jako podstawę planowania⁵⁸. Uwagi biegłego uczestniczącego w czynnościach procesowych powinny być odnotowane w protokole oględzin lub eksperymencie procesowego, jako rodzaj ustnej opinii, jednakże czynności te nie stają się przez udział biegłego elementami „ekspertyzy”⁵⁹.

III. Biegły a specjalista

W myśl art. 205 § 1 k.p.k., gdy oględziny, przesłuchania przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiające przeprowadzenie tej czynności na odległość, potrzeby eksperymentu, ekspertyzy, zatrzymania rzeczy lub przeszukania, wymagać będą czynności technicznych, w szczególności, takich jak wykonanie pomiarów, obliczeń, zdjęć, utrwalenie śladów, do udziału w nich można wezwać specjalistów. Są nimi pracownicy laboratoriów kryminalistycznych lub techniki kryminalistycznej albo specjaliści niebędący funkcjonariuszami organów procesowych. Specjaliści, niebędący funkcjonariuszami organów procesowych, przed przystąpieniem do czynności mogą być wezwani do złożenia przyrzeczenia o treści wskazanej w art. 205 § 2 k.p.k. Specjalistą jest osoba posiadająca wiadomości specjalne niezbędne do wykonywania czynności technicznych⁶⁰.

Kwalifikacji specjalisty, przywołanego przede wszystkim do udziału w oględzinach, nie można jednak sprowadzić do wykonywania czynności technicznych, które wymieniane są przykładowo w treści art. 205 § 1 k.p.k., o czym świadczy wyraz „w szczególności”⁶¹, a więc do wykonania pomiarów, obliczeń, zdjęć, utrwalania śladów. Zasób specjalistycznej wiedzy u takiego uczestnika oględzin pozwala na wskazanie organowi procesowemu na potrzebę dokonania innych czynności, pozostających w związku z przeprowadzaną, bądź zwrócić uwagę na potrzebę przywołania do oględzin biegłego⁶².

⁵⁷ A. Bachrach, Rola biegłego w procesie karnym, NP 1958, nr 5, s. 14–15.

⁵⁸ J. Gurgul, Jeszcze raz w sprawie roli biegłego w postępowaniu karnym, Prok. i Pr. 2005, nr 2, s. 70.

⁵⁹ R. Kmieciak, Wadliwe czynności biegłego jako przeszkoda w utrzymaniu wyroku w mocy (art. 440 k.p.k.), (w:) I. Nowikowski (red.), Problemy stosowania prawa sądowego, Księga ofiarowana Profesorowi Edwardowi Skrętowiczowi, Lublin 2007, s. 299.

⁶⁰ A. Czapiło, Rola biegłego a specjalisty w procesie karnym – aspekty praktyczne na tle rozważań modelowych, Prok. i Pr. 2000, nr 10, s. 110; T. Grzegorzczak, Kodeks..., *op. cit.*, s. 478.

⁶¹ W. Grzeszczyk, Kodeks..., *op. cit.*, s. 192; J. Grajewski, L. K. Paprzycki, M. Płachta, Kodeks..., *op. cit.*, s. 538.

⁶² J. Jerzewska, Czynności przeprowadzane z udziałem specjalisty, (w:) E. Gruza, T. Tomaszewski (red.), Problemy współczesnej kryminalistyki, t. X, Warszawa 2006,

Udział biegłego w oględzinach od udziału specjalisty wezwanego do oględzin w myśl art. 205 § 1 k.p.k. różni się tym, że biegły dokonuje oceny spostrzeżeń, a ocena ta jest integralną częścią oględzin i wpływa na proces decyzyjny organu procesowego⁶³.

Specjalista nie składa ani pisemnej, ani ustnej opinii. Jednak niejednokrotnie może istnieć tożsamość wiedzy biegłego i specjalisty, jaka jest niezbędna dla oceny spostrzeżeń dokonywanych w trakcie oględzin. Odmienność obu tych uczestników postępowania karnego ma charakter procesowy, bowiem do specjalistów wezwanych przez organ procesowy stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące biegłych, z wyjątkiem art. 194, art. 197, art. 200, art. 202 k.p.k. Stąd, decyzja o udziale specjalisty w czynności nie przybiera formy postanowienia (art. 194 k.p.k.), specjaliści nie składają przyrzeczenia (art. 197 k.p.k.), specjalista nie składa opinii (art. 200 k.p.k.) i nie może brać udziału w opiniowaniu o stanie zdrowia psychicznego oskarżonego (art. 202 k.p.k.). Odmienność tę akcentuje art. 206 § 2 k.p.k., dający możliwość przesłuchiwania specjalisty w charakterze świadka. Nie jest natomiast możliwe przesłuchiwanie biegłego w tym charakterze⁶⁴. Analiza treści art. 206 § 1 k.p.k. skłania do supozycji, że podmiotem uprawnionym do wzywania specjalisty jest nie tylko decydent procesowy, ale również i biegły⁶⁵. W tym stanie rzeczy specjalista jest w pierwszym rzędzie pomocnikiem organów procesowych, natomiast jako „drugoplanową” należy przypisać mu rolę źródła dowodowego. Udział specjalisty w postępowaniu jest fakultatywny. Działa na pewnym odcinku postępowania, przede wszystkim na miejscu zdarzenia, gdzie istnieje potrzeba przeprowadzenia oględzin celem odpowiedniego wydobycia i zabezpieczenia śladów oraz dowodów⁶⁶. Zadaniem specjalisty jest ułatwienie organowi procesowemu wykonywanie jego funkcji⁶⁷. Jeśli zatem pojawi się problem teoretyczny, którego rozstrzygnięciem wykracza poza zakres wiedzy organu procesowego, zasadne jest powołanie biegłego w celu wywołania opinii abstrakcyjnej, a nie wezwania specjalisty⁶⁸.

s. 83; Z. Kegel, Kryminalistyczne aspekty procedury karnej, (w:) L. Bogunia (red.), Nowa kodyfikacja karna, t. II, Wrocław 1998, s. 90.

⁶³ A. Bachrach, Rola biegłego w procesie karnym, NP 1958, nr 5, s. 14–15.

⁶⁴ J. Gurgul, Instytucja specjalisty w procesie karnym, Prok. i Pr. 1998, nr 11–12, s. 113–126; J. Grajewski, L. K. Paprzycki, M. Płachta, Kodeks..., *op. cit.*, s. 539.

⁶⁵ A. Czapigo, Rola..., *op. cit.*, s. 114.

⁶⁶ *Ibidem*, s. 114–115.

⁶⁷ S. Waltoś, Proces..., *op. cit.*, s. 206.

⁶⁸ K. Dudka, Charakter prawny i rola specjalisty w polskim procesie karnym, (w:) L. Leszczyński, E. Skrętowicz, Z. Hołda (red.), W kręgu teorii i praktyki prawa karnego, Lublin 2005, s. 694.

IV. Ocena opinii biegłego

Kodeks postępowania karnego nie dokonuje klasyfikacji dowodów i nie dokonuje ich wartościowania, statuując tym samym zasadę swobodnej ich oceny w procesie karnym⁶⁹. Opinia biegłego jest jednym z licznych możliwości do otrzymania w procesie karnym środków dowodowych, dlatego organ procesowy oceny jej przydatności w konkretnej sprawie musi dokonać na tle całokształtu okoliczności ujawnionych w toku postępowania⁷⁰. Biegły wydaje opinię w wyniku zbadania i zanalizowania poddanych jego ocenie materiałów, okoliczności, zjawisk, według najlepszej jego wiedzy⁷¹. Opinia biegłego jest relacją o przeprowadzonych przezeń czynnościach badawczych, stanowi zeznanie świadka tych czynności. Przepisy dotyczące pozyskiwania osobowych środków dowodowych z zeznań świadków, stosowane wprost do tych źródeł, w przypadku biegłego stosuje się odpowiednio z uwagi na odrębność wypowiedzi biegłego i świadka (art. 197 § 3 k.p.k.)⁷². Do biegłego stosuje się odpowiednio art. 177 § 1 i 2 k.p.k., co oznacza, że ma on obowiązek wykonania czynności biegłego, w tym stawiennictwa na wezwanie organu procesowego i złożenia ustnej opinii, a w razie niemożności stawiennictwa można przesłuchać go w miejscu jego pobytu. Biegły może być przesłuchiwany za pomocą urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie tej czynności na odległość (art. 177 § 1a k.p.k.). Biegły nie może ujawnić w opinii okoliczności objętych tajemnicą „państwową”, chyba że okoliczności objęte tą tajemnicą zna z urzędu i został zwolniony od obowiązku ich zachowania przez organ przełożony na wniosek sądu lub prokuratora (art. 179 k.p.k.). Jeżeli biegły, sporządzając opinię, będzie zmuszony ujawnić okoliczności objęte tajemnicą „służbową” lub „zawodową”, sąd lub prokurator powinien, dopuszczając dowód z opinii biegłego, zwolnić go od obowiązku zachowania tej tajemnicy (art. 180 § 1 k.p.k.). Do biegłego stosuje się także szczególne ograniczenia w zakresie zwalniania go od obowiązku zachowania tajemnicy adwokackiej, dziennikarskiej oraz lekarskiej (art. 180 § 2–5 k.p.k.). W wypadku składania ustnej opinii na okoliczności objęte tajemnicą „państwową”, „służbową” lub „zawodową”, albo związaną z wykonywaniem określonej funkcji, biegłego przesłuchuje się z wyłączeniem jawności (art. 181 § 1 k.p.k.). Przesłuchanie biegłego odbywa się w taki sam sposób, jak przesłuchanie świadka, z tym że nie ma potrzeby uprzedzania go o treści art. 182 i 185 k.p.k., ponieważ w wypadku wystąpienia okoliczności objętych tymi przepisami biegły podlega wyłączeniu ze sprawy *ipso iure* (art. 196 § 1 k.p.k.)⁷³.

⁶⁹ W. Grzeszczyk, Rola..., *op. cit.*, s. 26.

⁷⁰ T. Tomaszewski, Dowód z opinii biegłego w procesie karnym, Kraków 2000, s. 112.

⁷¹ S. Kalinowski, Biegły i jego opinia, Warszawa 1994, s. 74–75.

⁷² J. Grajewski, L. K. Paprzycki, S. Steinborn, Kodeks..., *op. cit.*, s. 709.

⁷³ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgrzyzek, Kodeks..., *op. cit.*, s. 930–931.

Organ procesowy jest uprawniony do swobodnej oceny przeprowadzonych dowodów, ale nie do pominięcia przy tej ocenie wskazań wiedzy specjalistycznej, zastępując je własną oceną zdarzeń. Kontrola opinii biegłego jest nie tylko prawem, ale obowiązkiem organu procesowego⁷⁴. Warunkiem realizacji zasady swobodnej oceny tego dowodu jest posiadanie chociażby „wycinkowej wiedzy specjalistycznej” w dziedzinie, której dotyczy opiniowanie. Pełne realizmu jest stwierdzenie, że nieodosobnione są sytuacje, w których skontrolowanie przez organ procesowy wysoko specjalistycznych opinii będzie bardzo ograniczone, co powoduje, że organ ten w pewnym zakresie jest związany opinią biegłego, co jednak nie uzasadnia bezkrytycznego przyjmowania jego opinii⁷⁵.

Warunkiem dokonania rzetelnej oceny opinii biegłego jest zupełność (kompletność i dokładność) oraz komunikatywność (zrozumiałość i jasność) tej opinii. Obowiązkiem sądu jest przeprowadzenie analizy i oceny takiego dowodu z punktu widzenia zasad logicznego rozumowania oraz sprawdzenie zupełności opinii, kompletności materiałów będących jej podstawą, poprawności zastosowanych metod badawczych i przyjętych sposobów wnioskowania⁷⁶.

Organ procesowy, oceniając opinię biegłego, może uznać, że opinia biegłego jest niepełna lub niejasna albo że zachodzi sprzeczność w samej opinii. Opinia jest „niepełna”, jeżeli nie udziela odpowiedzi na wszystkie postawione biegłemu pytania, na które zgodnie z zakresem wiadomości specjalistycznych i udostępnionych mu materiałów dowodowych może oraz powinien udzielić odpowiedzi, lub jeżeli nie uwzględnia wszystkich istotnych dla rozstrzygnięcia konkretnej okoliczności, albo też nie zawiera uzasadnienia wyrażonych w niej ocen i poglądów. Natomiast opinia „niejasna” to taka, której sformułowanie nie pozwala na zrozumienie wyrażonych w niej ocen i poglądów, a także sposobu dochodzenia do nich, lub zawierająca wewnętrzne sprzeczności, posługująca się nielogicznymi argumentami itp.⁷⁷. Opinia biegłego jest „niejasna”, gdy nie można wręcz ustalić ostatecznego poglądu biegłego, względnie jest niezrozumiała lub gdy końcowe wnioski nie znajdują oparcia w badaniach⁷⁸.

Sprzeczność wewnętrzna w samej opinii zachodzi wówczas, gdy odpowiedzi na pytania sformułowane we wnioskach końcowych wzajemnie się wykluczają lub gdy wnioski nie dadzą się pogodzić z wynikami badań zrela-

⁷⁴ J. Sehn, Dowód z opinii biegłego w postępowaniu sądowym, NP 1956, nr 3, s. 33.

⁷⁵ W. Grzeszczyk, Rola opinii biegłego w postępowaniu karnym, Prok. i Pr. 2005, nr 6, s. 26–27.

⁷⁶ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks..., *op. cit.*, s. 945; R. Kaczor, Etapy i kryteria oceny opinii biegłego w postępowaniu karnym, Prokurator 2010, nr 1–2, s. 54–55.

⁷⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 października 2009 r., sygn. III KK 12/09, LEX nr 532391.

⁷⁸ S. Kalinowski, Biegły..., *op. cit.*, s.168.

cjonowanymi w opinii. Sprzeczność między opiniami zachodzi wtedy, gdy w sprawie sporządzono więcej niż jedną opinię, natomiast ostatecznych wniosków, do których doszli ich autorzy, nie można ze sobą pogodzić⁷⁹.

Jeżeli opinia jest niepełna lub niejasna albo zachodzi sprzeczność w samej opinii lub między opiniami w tej samej sprawie, można wezwać ponownie tych samych biegłych albo powołać innych (art. 201 k.p.k.). Artykuł 201 k.p.k. pozostawia organowi procesowemu prawo wyboru drogi wyjaśnienia podnoszonych w toku postępowania niepełności lub niejasności opinii, wobec czego ograniczenie się do uzupełnienia opinii przez tych samych biegłych i nie zasięgnięcie nowej nie stanowi, samo w sobie, obrazy prawa procesowego⁸⁰. Oceniając opinię, bierze się pod uwagę jej całość (zarówno część pisemną, jak i jej część ustną)⁸¹. Opinia innych biegłych nie może ograniczyć się do wartościowania opinii poprzednio złożonych, lecz powinna dotyczyć okoliczności stanowiących przedmiot ekspertyzy⁸².

Organ procesowy nie może oprzeć swoich ustaleń na podstawie opinii prywatnej opracowanej na zlecenie strony lub jej przedstawiciela procesowego, przedłożonej przed sądem pierwszej instancji lub w postępowaniu odwoławczym jest informacją o dowodzie. Stanowi ona jedynie „oświadczenie strony” co do możliwości przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego, a gdy okoliczności mające istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy zostały już wyjaśnione, organ procesowy powinien wydać postanowienie o oddaleniu wniosku dowodowego – złożonego przez którąkolwiek ze stron procesowych w przedmiocie przeprowadzenia dowodu z opinii biegłego na rozprawie⁸³.

Biegły, składając opinię, dzieli się z organem procesowym swoją wiedzą specjalną i ułatwia dokonanie oceny dowodów oraz ustaleń faktycznych będących podstawą rozstrzygnięcia w procesie karnym.

⁷⁹ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks..., *op. cit.*, s. 947.

⁸⁰ A. Błachnio-Parzych, R. Paprzycki, L. K. Paprzycki, Opiniowanie..., *op. cit.*, s. 150.

⁸¹ Postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 1 października 2004 r., sygn. III KK 28/04, LEX nr 126705.

⁸² P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *ibidem*, s. 949.

⁸³ Z. Kwiatkowski, Glosa..., *op. cit.*, s. 164–165.

Expert witness in criminal proceedings

Abstract

An expert witness serves as an assistant to an authority conducting proceedings at law. He/she provides specific evidentiary information and assists the said authority in an adjudication process. In few cases, the Code of Criminal Procedure designates expert witnesses' qualification to ascertain certain circumstances that must be decided in criminal proceedings. It identifies acts in proceedings whose lawful performance requires participation of an expert witness. An expert witness' opinion constitutes a special independent source of evidence.